

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos:

SZONGOTT KRISTÓF.

❁ Deczember. ❁

SZAMOSÚJVÁR,

TODORÁN ENDRE „AURORA” KÖNYVNYOMDÁJA.

Tartalom.

- Az örmény kérdés. — *Dr. Molnár Antaltól.*
Miben állott őseinknek eretnksége? — *Dr. Temesváry Jánostól.*
A gyergyó-szent-miklósi szegény tanulókat segélyező egyesület.
— *Kritsa Konrádtól.*
Ártin (Háruthiun) Dádián pasa. — *Szongott Kristóftól.*
A hazafiság is ott diszlik az örmények erényei között. —
Bürány Jánostól.
A magyarországi örményekről *Esztegar Lászlótól.*
Második Ártáses. — *Markovich Jakabtól.*
Egy helytartó kormányzata. — *Avedik Lukácstól.*

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Szent-Gergely ereklye templomunkban.
Idézet egy persa lapból.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

Vidéki menyekző.
Kis-Ázsia térképe.
Szurenjáncz festő.

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

Földmivelés és ipar Kaukásiában.

MI ÚJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

Vámbery nyilatkozata az örmény kérdésről.
Forradalmi proklámációk.
Dádián herczeg elfogatása.
A külföldi lapokból.
Keleti zavargások.
A helyzet Armeniában.

Olvasóinkhoz!

 Folyóiratunk, mely a magyar időszaki sajtó osztatlan elismerésében részesült, — az 1891. évvel ötödik évfolyamába lép. A jövőben is az eddig követett helyes irányban fogunk haladni. Olvasóinkat tisztelettel kérjük, hogy előfizetéseiket megújítani és lapunkat ismerőseik körében terjesztetni sziveskedjenek. Az „ARMENIA” előfizetési ára egész évre 4 frt., fél évre 2 frt.

Az örmény kérdés.

A »Nineteenth Century«, Angolország legtekintélyesebb folyóiratainak egyike, utolsó — októberi — füzetében nagyérdekű felszólalást közöl az örmény kérdésről, Kelet ama megoldatlan politikai problémájáról, mely épen ez idő szerint a legélénkebben foglalkoztatja a diplomatai világot. »An Armenians cry for Armenia« (Egy örmény jajkiáltása Örményország-ért) czimet visel homlokán e közlemény s Malcolm A. Jakabot, a »Hájászdán« érdemes munkatársát vallja szerzőjének. Megkapó színekkel ecseteli felszólalása a törökországi örmények válságos helyzetét, s kimutatja, mily fontos politikai és közgazdasági érdekei Angliának forognak az örmény kérdés kockáján s mennyire követelik ezen életbevágó érdekek, hogy az angol kormány beváltsa a berlini szerződésben ünnepélyesen elvállalt kötelezettséget, a törökörményországi administratio helyes, autonom alapon való reformjának biztosítását. Meg vagyunk győződve róla, hogy folyóiratunk közönsége is érdeklél fogja olvasni e felszólalásnak itt következő főbb pontjait.

* * *

Miért nyomja el a török az örményeket? Mert keresztények.

Törökországot nem lehet államnak tekinteni, sem a polgárisodás codexével megítélni. Organicus törvényei nem

legislatív alkotások, nem is állapítják meg egy kényur mindenható akarata által, hanem a Koránból származnak. Innen van az, hogy Törökország nem állam, hanem vallási rajongók szövetkezete, a kiknek fő rugójuk a hitnek terjesztése, nem pedig az államnak jólléte.

Oly elvekkel, minőket a Korán hirdet, hogyan is vetkőzhetnének ki a törökök a barbárságból? Nem tagadjuk, vannak közöttük is mélyebb belátású és szélesebb látkörű férfiak, de ezek is kénytelenek viselni az országban fennálló törvénynek igáját. Először is mert fanaticus horda öröködik fölöttük; s másodsor, mert nem szabadulhatnak veszélyes befolyásaitól a nevelésnek, melyben gyermekkoruk óta részesültek s a mely második természetükké vált.

A törökök ellenségeskedése a kereskedés és a polgárisodás iránt könnyen bebizonyítható. Örményországot ipara, anyagi és szellemi segédforrásai képessé tették egykor több mint harmincz milliónyi lakosság fentartására. A mióta azonban török uralom alá került, természeti kincsei fejletlenek maradtak, termőföldjeinek nagy része parlagon hever, folyói kiszáradnak, útjai fel vannak törve, úgy hogy az ország ma már igen gyér lakossággal bír s csaknem pusztasággá lett. S a hanyatlás és pusztulás mind nagyobb mérveket ölt a szervezett rablás és fosztogatás miatt, a melynek élén magának a szultánnak tanácsosai állanak.

Ilyen siralmas volt a Balkán-félszigeti országok helyzete is. De a mióta a törökök kivonták lábaikat azok földjéről, néhány rövid év alatt milyen nagy haladást tettek! Örményország, ha a körülmények megengednék, képes lenne a fejlődésnek és a polgárisodásnak magasabb fokára, mint bármelyik ezen államok közül. Bizonynyára az az ország, mely oly férfiakat szült, mint Loris Melikoff, Nubár pasa, Melchon khan, Ágop paşa és egész sora a kiváló államférfiaknak, diplomatáknak, pénzembereknek, művészeknek, történetiróknak, költőknek és tudósoknak, joggal igényelheti, hogy engedtessek meg neki saját helyi ügyeinek gondozása, — nem függetlenül, de saját viszonyainak és képességeinek megfelelően polgárisult módon, a míg megtartja loyaltását az ottoman trón iránt.

Ez valóban szerény kívánság. Olyan, a melyet nem kellene tőlünk megtagadnia Európának; olyan, a melyet ki kellene elégítenie különösen Nagy-Britanniának, mert nemcsak kötelessége ez, de saját érdekei is megkívánják, hogy így cselekedjék.

Talán egyike a legnagyobb anomaliáknak Anglia jelenlegi kormányrendszerében, hogy új vállalatokba bocsátkozik a feketék földrészének fejlesztéseért, kopár vidékek javára, a melyekről Salisbury lord (az angol miniszterelnök) jellemzőleg mondja, hogy »senki sem tudja, hol vannak«, míg oly népek, melyek fölött protectoratust nyert, ott hagyatnak a legszörnyűbb elnyomás alatt, melylyel az absolutismusnak semmiféle formája nem hasonlítható össze.

Senki sem fogja tagadhatni, hogy Nagy-Britanniának kötelessége, melyet (a berlini kongresszus alkalmával) önkényt vállalt magára, biztosítani az elnyomott Örményország számára jó kormányzatot és igazságszolgáltatást. De mert lehetnek, a kik nem ismervén kellőleg a kérdést, így gondolkoznak: „Nem tagadjuk a kötelességet, de azt hiszszük, nem érdemli meg azt, a mibe kerül,“ — ki szándékozunk mutatni, hogy Anglia saját érdekei ellen cselekedett, midőn az örményeket barbár néptörzsek és romlott hivatalnokok kezei közt hagyta.

Oly tekintélyek, mint Moltke, Niox ezredes, Wolseley lord, Melikoff tábornok, egyetértőleg a hajdankori államok hirneves hadvezéreivel, az örményországi fensíkot, nevezetesen Erzerumot, a világ egyik legfontosabb katonai positionjának állítják. »Ez a legrövidebb út, ugymond Niox, a melyen az oroszok elérhetik a középtenger partjait, és ennek folytán egyik fő tárgya a törekvéseiknek. (Ha valamikor katonailag kezeikbe kerithetik ezt a vonalat, elvágthatják Indiának egész szárazföldi forgalmát.) Az angoloknak figyelemmel kell kísérniök előrehaladásukat s megakadályozniök azt minden lehető eszközzel.«

A hirneves katonai geographusnak ezt a véleményét osztja egy kiváló angol államférfú is. »Oroszország, ugymond, elérheti Konstantinápolyt Kisázsian (vagyis Örményországon) keresztül, nem oly egyenesen, de sokkal biztosabban, mint Európán át. Ez újabb veszély Angliára nézve Ázsiába vezető útja tekintetében.«

Annyi mindenesetre kétségtelen, hogy Örményországnak, ezen Ázsia és Európa határán fekvő, nyugati Ázsiának minden fontos útvonala fölött uralkodó hegyes területnek birtoka roppant előnyöket nyújtana Oroszországnak, a melyeket Anglia keleti birtokainak kiszámíthatlan kárára használhatna fel.

Nem kevésbé fontosak Angliának kereskedelmi érdekei Örményországban. Maga a jelenlegi angol miniszterelnök is elismerte, hogy ezek veszélyben forognak, egyik nevezetes sürgönyének imezen soraival: »Az örményországi erődök megszerzése e tartomány lakosságát az illető hatalmasságnak közvetlen befolyása alá helyezné; míg a jelenlegi európai kereskedelem, mely most Trebizondból Perzsián keresztül megy, tetszés szerint feltartóztatható az orosz kormány által kereskedelmi rendszerének önkényes korlátaival.«

Hasonló értelemben nyilatkozik a Greater Britain szerzője: »Azokban az ázsiai tartományokban, ugymond, a melyeket Oroszország a legutóbbi háború végén megszerzett, előbb jelentékeny orosz kereskedés volt, s most nincs semmi. Megölték azt az orosz vámok. Kereskedelmi érdekeink Kisázsiaiban (Örményországban) igen nagyok s Oroszország további előhaladásával veszélyben forognak ezen érdekek. A török birtokok maradványainak Oroszország általi elfoglalása oly veszteséggel fenyeget, a melynek önkényt egy angol kormány sem teheti ki magát. A kereskedés elvesztésének veszélye ez.«

»Ha egy tartomány, mely ez idő szerint martaléka az elnyomatásnak és rablásnak, melynek területén se az élet, se a vagyon, se a becsület nincs biztosítva, mostani nyomorúságos helyzetében is jelentékeny közvetett és közvetlen kereskedést tart fenn Angliával, nem természetes-e a feltevés, hogy a jelenlegi üzleti összeköttetések óriási mérvben megszapornának, ha biztosítaná Anglia az örmények részére a kormányzatnak polgárisult formáját.«

S még csak egy szót az angolországi tökepezéseknek. A jövedelem, mely főleg török kölcsöneik kamatainak fizetésére szolgál, legnagyobb részben, majdnem egészen a porta keresztény, örmény alattvalóitól foly be. Ha to-

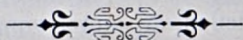
vábbra is érzéketlenek maradnak az örmények szenvedései iránt, az utóbbiak napról napra szegényebbek lesznek s egyáltalán nem fogják elviselhetni a reájok nehezedő terheket. Angliának vagy gondoskodnia kell alkalmas módokról igényeiknek kielégítésére, vagy le kell mondania arról a reménységről, hogy továbbra is meg fogja kapni kölcsöneinek kamatait.

Az örmények nem kívánnak egyebet, csak örmény főkormányzót Örményország számára s a bennszülött lakósságból szervezett helyi rendőrséget.

* * *

Eddig a »Nineteenth Century« közlése. Angliában nagy feltűnést keltett egy örménynek ezen ékesen szóló feljajdulása szerencsétlen honfitársai érdekében. Vajha sikerült volna felrészni lethargiájukból az intező angol kormányköroket is.

Dr. Mohár Antal.

Miben állott őseinknek eretneksége?

Ez oly specialis kérdés, a melyre adandó kimerítő válasz végett még a legnagyobb terjedelmű egyháztörténeti művekben is hiába lapozgatunk. Annyit tudunk, hogy 1672-ben Erdélybe költözött őseink, miként a velünk e hazában élő görög nem-egyesült honfitársaink is, eretnekek voltak s bevándorlásuk után csak pár év múlva, a leáldozó XVII. század végén egyesültek a római kath. anyaszentegyházzal, melynek — maguk a széleskiterjedésű erdélyi megyét bölcsen kormányozó egyházfejedelmek meglepően egybehangzó véleménye szerint is — jelenleg kivétel nélkül oly tántorithatlan hivei. Tehát az örmények eretnekek voltak, s ennyi az egész, a mivel hazánkba költözött kedves véreinknek vallását illetőleg beérnünk kell. Kevés ugyan s fölötte szükmarkú egy oly dicső multtal bíró nemzet ősi hazájában átélt aranykorszakára következő s több századot felölelő hanyatlás korának vallására vonat-

kozólag e válasz; de az egyházirók e kérdést, mint szerintük fölötte parányit, figyelmen kívül hagyták, papjaink pedig — az örmény papok — nem foglalkoztak azzal, nehogy önhibájukon kívül az eretnekséggel való kaczerkodás bünébe essenek s így a római egyházzal fennálló s előreláthatólag örök időkre szóló egyesülésük őszintének ne tűnjék fel. Örmény testvéreink hazai történetének s lánglelkű apostolunk, Virzirescus Oxendius által a római egyházzal ünnepélyesen bevégzett uniónak első korszakában e kérdést még tisztázni lehetett volna, ma már azonban ez teljesen lehetetlen lenne, ha a főváros egyik legnevezetesebb könyvtára, a mult füzetünkben is dicsőített tudományegyetemi »*Errores Ecclesiae Armenae*« cím alatt Hevenesi, a tudós jézuita s páratlan kutató kéziratai között egy iratot gondosan nem őrizne, melyet a lefolyt nyáron a hely színén huzamosabb ideig végzett buvárlatai alatt csekélységgem ragadott ki a feledékenység pora alól s mely gyermeki egyszerűséggel és az egyházhoz való páratlan ragaszkodás mesterkéletlen, de annál vonzóbb színeivel ecseteli mindazon egyes pontokat, melyekben őseink a római egyház tévmentes szent tanaitól eltértek s ez által az egyház, a gondosan szerető anya karjaiból menekülve az ellentáborot képező eretnekek — fájdalom — nem kis számát növelték.

E rövid bevezetés után engedjék meg tisztelt olvasóim, hogy szólaltassam meg általam napfényre hozott iratomat, melyet ezennel hű fordításban bemutatok:

Az örmény egyház tévelyei.

1) »Az örmény egyház a chalcedoni negyedik egyetemes (oecumenicus) zsinatot nem csak el nem ismeri, hanem mi több még a fölött ünnepélyes átkot is mond s szent énekeiben illetén istentelen és káromló szavakkal illeti azt: Megtagadta az Urat a chalcedoni zsinat, jóllehet a szent atyák gyökerének szép bokra megtermette a hit virágát, Krisztus páratlan tanúját, szent Dioszkurt, ki ellenmondva a zsinat határozatainak átkot szórt Leo pápára és az ő gyűlöletes levelére.*)

*) E levél alatt I. Leo pápának Flavian konstantinápolyi patriarkhához intézett azon levele értendő, melyben az egyház feje kárhóztatja Eutyches tanát s az az ellen küzdő patriarkhát további kártartásra buzdítja.

Ezen megvetendő énektől ugyan a galabi örmény egyház csarnokai egy ideig nem visszhangzottak, de csak azért, hogy később az annál megszokottabbá válják.

2) Részleges hitvallásukban, melyet nagyobb ünnepeken, különösen a nagybőjt egyes vasárnapjain s valahányszor a keresztség, házasság és egyházi rend szentségeit kiszolgáltatták, az örmények a templomban ünnepélyesen elmondani szokták, Krisztusnak csak egy természetéről tesznek említést mondván: »Hiszünk Krisztus egy személyében, egy fajában és egy természetében«; vagy szertartáskönyveik szavaival élve: »Hiszünk az egy természettel egyesült személyben«. A mi pedig e tévtanukat még kétségtelenebbé teszi, az azon körülmény, hogy a szövegben »az egy természettel« szavakat a hatodik esettel (in sexto casu) fejezik ki s így más értelme az idézett szavaknak nem lehet, mint az, hogy Krisztusban az egyesülés az egyik természet rovására történt, az az a két természetből egy lett. Már pedig ez Krisztus isteni és emberi természetét teljesen összezavaró Eutyches tana.*)

E tévtannak adnak az örmények akkor is kifejezést, midőn idézett énekükben ily szavakkal élnek: »A megta-pintható ige a testben test nélkül lett testté s a két természet egygyé.**)

A mi pedig az egyházaikban naponként olvastatni szokott szentek életét illeti, gyakran hangsúlyozva van abban, hogy mindazok, kik a Krisztusnak két természetéről szóló tant elfogadják, egyházi átokkal sujtattak és sujtatnak s gyakran káromló szavakbántör ki az a chalcedoni zsinat, szent Leo pápa, Marcianus császár s hitvese Pulcheria, mint olyanok fölött, kiknek kezdeményezésére s parancsára ült össze az említett zsinat. Ozni János, az eretnek tan fő-támaszának pedig, mint a legszentebb férfinak életét olvassák.

3) A szent mise kanonjában is említést tesznek ez utóbbiról (Ozni Jánosról), nem különben az

*) A keleti egyházban huzamosabb ideig virágzó eme tévtant monophysita névvel szokták az egyházi történetírók jelölni.

***) Vagy a szöveg szavait használva: »Verbum palpabile in corpore sine corpore fit corpus et una natura ex duabus.«

eutyhianusok három legfőbb vezérférfiáról, egymint a szerzetes Barsanusról. Dioszkur egykori legmeghittebb emberéről, mint olyanról, ki a február elsején olvasztatni szokott martyrologiumi szakaszuk szerint a khalcedoni zsinat leghevesebb ellensége volt s a Krisztus két természetéről szóló tanról hallani sem akart, sőt annak hiveit átkokkal tetézte; azután Odzni Jánosról és Dattevi Gergelyről, kik egész életükben szívvél-lélekkel a római szent egyház és annak isteni hite ellen küzdöttek.

4) Ugyancsak az örmény hitvallásban egy más tévtan is előfordul, a mennyiben az örmények hite szerint a felfeszített isteni Üdvezítő a pokolban az elkárhozott lelkeknek nemcsak hirdette szent tanát s azokat onnan kiszabadította, hanem egyszersmind a poklot le is rontotta s azt teljesen megszüntette.

5) Az örmények néha állat-áldozatokkal is kedveskednek Istennek, nagycsütörtökön pedig divik náluk a lábmosás, mint az utolsókenet szentségének helyettesítője.

6) A kehelybe a szentmisében csak bort öntenek, de vizet nem, nehogy ez által a Krisztus két természetére vonatkozó tant elfogadni s annak helyességét elismerni látszassanak.

Ezek az örmények tévtanai, melyekhez néhány ferde szokás is járul. Sok helyen ugyanis a keresztség szentségének kiszolgáltatásakor a szentség alakját*) háromszor ismétlik s ugyanez alkalommal a megkeresztelt kisdedit nemcsak a bérmálás szentségében részesítik, hanem meg is áldoztatják. Az oltáriszentséget nem elzárt helyen, hanem, a mi igen gyakran előfordul, női papjaik saját lakszobáikban maguknál tartogatják. S mi természetesebb, hogy ily esetekben nem részesül a legméltóságosabb oltáriszentség az őt megillető tiszteletben. A 15—16 éven alul levő gyermekek az Ur asztalához minden nehézség nélkül járhatnak a nélkül, hogy a bünöktől beszenyezett lelküket a gyónás szentségének felvétele által előbb megtisztították volna.

*) A keresztség szentségének alakja (forma) alatt a szentség kiszolgáltatásakor használni szokott ezen szent igék „Én téged kereszttel az Atyának és Fiúnak és Szent-Lélek Istennek nevében Amen» értendők.

Gyónásuk nem bir az egyház által előirt kellékekkel, mert a bűn nemeinek és számának elősorolását szükségesnek nem tartják. Nős férfiú neje életében második házasságja is léphet, csak a török vallásra ne térjen át.«

Eddig szól iratunk, melynek megértéséhez néhány megjegyzést kell fűznöm.

Eutyches, egy konstantinápolyi zárda archimandritája, az ötödik század közepén azon tévtannal lépett föl, hogy Krisztusban csak egy természet volt, miután az emberi természet az istenivel egyesülve ebben mintegy fölolvadt és eltűnt, miként egy csepp méz a tengerben, vagy egy kis viasz a tűzben egészen nyomtalanul elenyészik. Bár e tévtant a Flavian konstantinápolyi patriarkha elnöklete alatt 448-ban Konstantinápolyban tartott synodus kárhoztatta s Eutychest, mint tévtan hirdetőt állásától megfosztotta, az az új tan hatalmas pártfogókra talált, különösen az iratunkban annyiszor említett és magasztalt Dioszkur alexandriai patriarkha személyében, ki a tévtant teljesen magáévé téve annak az ő elnöklete alatt Ephezusban 449-ben tartott gyűlés után számos párhiveket szerzett s messze-terjedő hatáskörében azt annyival is inkább kizárólagos érvényre emelte, mert a római pápa, a nagy Leo, minden törekvése a Dioszkurt dédelgető keletrómai császári udvar beavatkozásán hajótörést szenvedett. Így terjedt a szánandó tévtan, mely nemsokára lángtengerbe borította a hittani szörszálhasogatásokban különben is gyönyörködő keletrómai birodalmat. Más fordulatot adott azonban az ügynek az Eutyches és Dioszkurt pártoló II. Theodosius császárnak 450-ben váratlanul bekövetkezett halála, mely Leo pápának s az elhunyt császár nővérének, az egyház látható feje előtt meghajló Pulcheria császárnőnek, Marcziánus császár hitvesének lehetővé tette, hogy az amerikai prairek égéseként terjedő baj megszüntetésére az egyetemes zsinatot, 451-ben Chalcedonba egybehivhassák. E zsinat csakugyan érvényre emelte az egyház Krisztus két természetére vonatkozó tanát, elvetette a monophysiták, azaz Eutyches nézetét s kimondta, hogy a megtestesült Jézus Krisztus valóságos Isten és egyszersmind valóságos ember, azaz Istenember, azért is két természet: isteni és emberi, ugyanily kétféle akarat is, de személy csak egy és pedig isteni van benne.

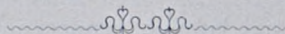
Az egyház ezen itt kimondott tanának helyessége fölött legmeggyőzőbben érvel a hippói püspök, Szent Ágoston, erre vonatkozólag (Tract. 28 in Joannem) ezeket írván: »Az isteni Üdvözítő mindig úgy lépett föl, miszerint hinni kellett, hogy ő Isten és ember. Jézus eljárásairól szólva, esetről esetre arról tesz bizonyosságot, hogy Jézus Krisztus Isten is, ember is egy személyben. Bethlehemben születik mint ember, s angyaloktól imádtatik is mint Isten; — a napkeleti bölcsektől ajándékaikat fogadja mint ember, imádásukat mint Isten; — tizenkét éves korában fölmegy a templomba mint ember, ugyanott az irások értelmét magyarázta a zsidó tudósok nagy ámulására mint Isten; — negyven napig böjtöl s megéhezik mint ember, ugyanakkor angyalok szolgálnak neki mint Istennek; — a kánai menyegzőn vendégképen ül a meghívottak között mint ember, ugyanakkor az »egy szükségesről« beszél Máriának s a vizet borrá változtatja mint Isten; — könnyez Lázár halála fölött mint ember s föltámasztja halottaiból őt mint Isten; — a viharhánnya hajóban fáradtan aluszik mint ember, ugyanakkor a szélvésznek parancsol mint Isten; — az utolsó vacsorát elkölti tanítványaival mint ember, ugyanakkor a kenyeret és bort teste- és vérévé változtatja mint Isten; — az olajfák hegyén vért izzad aggodalmaiban mint ember, ugyanott meggyógyítja Malchus levágott fülét mint Isten; — a keresztben szenved, vérzik, szomjazik, meghal mint ember, ugyanakkor a napot elsötétíti, a sziklákat megrepeszti, a földet megrengeti, a sirokat megnyitja s a halottakat föltámasztja mint Isten; — a sírban nyugszik testével mint ember, ugyanakkor a jámborul elhaltak lelkeit megy a limbusból a mennyekbe vezetni, majd önerejéből föltámad halottaiból mint Isten. Mint Isten mondja magáról: »Én és az Atya egy vagyunk« (Ján. X. 30.); mint ember szól, midőn ugyanott állítja magáról: »Az Atya nagyobb nálam« (Ján. XIV. 28.) S valóban — így folytatja ugyanazon szent püspök*) — ha képes az isteni mindenhatóság és bölcsesség az ember alkotásánál naponként azt tenni, hogy a lélek egyesülése által a testtel egy személy, egy ember; bizonyára képes volt

*) S. August. Epíst. 137 ad Volus. c. 3.

az isteni és emberi természet illetén egyesülését egyszer, az emberiség megváltására az ő egyszülött fiában is eszközölni. «

E szent tan ellenkezőjét hirdette Eutyches s ennek el nem fogadása volt tehát, miként a keleten élő legtöbb keresztény népeknek, ugy örmény őseinknek is századokon keresztül legfőbb tévelye, melyre a többi kisebb-nagyobb hitbéli eltérések mint központra vihetők vissza. E tévtan pedig ősi hazánkban annál szilárdabb gyökeret vert, mert a hódító perzsák minden lehető elkövettek, hogy az örmény nemzet s a keletrómai birodalom közötti szakadást megérleljék.

Dr. Temesváry János,
az aradi királyi főgymnásium tanára.

A gyergyó-szt-miklósi szegény tanulókat segélyező egyesület.

Nyolcz év mult el azóta, hogy Orel Máté ügyvéd, ez a minden jóért és nemesért lelkesedni tudó férfiú, több polgártársával, kik között sok örmény volt, karöltve megalapította a szegény tanulókat segélyező egyesületet s ez által tért nyitott az iskolába járhatásra olyanoknak is, kik különben anyagi szük körülményeik miatt nem részesülhettek volna a szívet-lelket nemesítő iskolázás áldásaiban.

A lefolyt 8 év hangos tanúságot tesz arról, hogy ezen egyesületet a szükség hozta létre. Mióta egyesületünk életbe lépett, télen a szegény sorsú gyermekek is járhatnak iskolába; mert a hideg dermesztő hatása ellen tagjaikat jó meleg ruha födi . . . Ezen egyesület minden év november havában tartja lélekemelő, szép, ruha-kiosztási estélyét, mikor 80—100 szegény tanulóleánynak és fiú gyermeknek ad téli meleg ruhát és lábbelit. A kiosztás nyilvánosan történik. Az egyesület igazgató-választmánya saját kezüleg ossza ki a ruhákat a gyermekek között, kiknek örömét még fokozza a jólelkű szivesség, mely őket azonfelül csemegével, gyümölcscsel, süteménnyel is megvendégeli. Ezeket a ruhákat az egyesület nőtagjai készítik . . és e nemes lelkek

fáradtságukért az öntudat helyeslésén kívül más jutalmat nem várnak. A gyermekek a gondoskodó szívességet öröm-könnyeikkel, miket a hála fakasztott szemeikből — köszönik meg.

A kiosztási ünnepély rendesen táncmulatsággal van összekötve.

A legutóbb megtartott kiosztási ünnepély alkalmával a rendezőség meglepetésül alkalmi felolvasásról is gondoskodott; Görög Joachim örm. szert. plebános szépen kidolgozott és hatásosan előadott felolvasását, a nagy és díszes közönség figyelemmel hallgatta.

Ezenkívül az egyesület évenként tavasszal és ősszel saját pénztára javára csekély belépti díj mellett ugynevezett társas estélyeket is rendez; ezen estélyek, melyeket közönségünk szép számmal látogat, rendesen éjjeli 12 óráig tartanak és mindig szombatnapra esnek.

Az őszi az egyesület hét társas estélyt rendezett; az utolsó november hó 8-án volt.

Az egyesület jelenlegi tagjainak száma 131; a tagok kötelezettsége abban áll, hogy az elavult s házaiknál összegűlt, nem használható ruhadarabokat az egyesületnek ajándékozzák; ezért vették az egyesület czimébe a rongyhasznosító jelzőt.

Azt hiszem nem lesz érdektelen, tekintve a nemes czélt, mit e humanus egyelet elérni igyekszik, ha az idei tisztikar névsorát is közlöm; itt több örmény név is fordul elő.

Elnök Orel Máté ügyvéd, az egyesület megalapítója; alelnökök: Ferenczy Györgyné, szül. Merza Regina és Görög Joachim örm. szert. plebános; jegyző Orel Dezső, s. jegyző Kritsa Konrád; pénztárnok Fenczel János; gazda Kálmán István, s. gazda Kálmán Istvánné; felügyelő bizottsági tagok: Orel Máténé szül. Kövér Mária, Lázár Zakariásné, Merza Kristófné, özv. Rümer Gyuláné, ifj. Vákár Istvánné, Kritsa Klára, Ferenczy Károly, Bocsánczy János, Kritsa Zoltán, Jankó Bandi, Lázár Z. István, Lengyel János.

A jótékonyág szép jellemvonás. A jótékonyág nemes ösztöne adott létet szükséges egyesületünknek és az fentartó gyámola. Adjon Isten a tagoknak, kiknek nemes szive a szegény gyermekekért is dobog, hosszú életet, egyesületünknek pedig tartos virulatot.

Kritsa Konrád.

Ártin (Háruthiun) Dádián pasa.

Ezen örmény ajkú kiváló férfiú nevével, ki a török külügyminiszteriumban az államtitkári hivatalt viseli, már találkoztak olvasóink folyóiratunk hasábjain. Habár

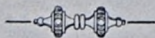
»Armeniá«-nk második évfolyamának 351-ik lapján néhány sorban már szólottunk e tekintélyes államférfiúról, még sem tartjuk fölöslegesnek róla most, midőn arczképét is közreadjuk, egy-két életrajzi adatot is közölni.

A Dádián család egyik őse Hádsi Dádián, Szelim szultán alatt nagy hivatalt viselt. Jelesünk atyja Hovhánnesz Ámiráh is mint kiváló hivatalnok volt ismeretes. — A derék atya mindent elkövetett, hogy eszes fia jó nevelésben részesüljön; kitünő tanárokat tartott mellette; azután külföldre vitte. Párisban az egyetemen fejezte be tanulmányait. Megtanult több nyelvet. Oklevéllel kezében tért vissza Törökországba.

Itt a magas porta a jeles készültségű ifjút rögtön hivattal kinálta meg. Szolgált a rendőrségnél is. A szultán különös kegyeibe fogadta. Foktól fokra emelkedett. Viselt hivatalt Rumeliában is, honnan Párisba neveztetett ki követségi titkárnak. Később innen haza hivatott; mert kincstári felügyelő lett. De elvált e hivatalától is, midőn a VI. kerület (Pera) elnökségével bizatott meg. Itt se maradhatott sokáig; Ábdul Hamid szultán, eszes, hű alattvalójának érdemeit azzal jutalmazta, hogy 1880-ban a külügyminiszteriumhoz nevezte ki. Most mint államtitkár a török hivatalnoki kar egyik legtekintélyesebb tagja.

Számos érdemeiről, melyeket e néhány évtizedre terjedő, dicső multtal bíró egyéniség felmutatni képes, nem kell említést tennünk; mert fényesen tanuskodnak azokról a török és külföldi kormányoktól kapott jelvények, melyek mellét ékesítik.

Szongott Kristóf.

A hazafiság is ott diszlik az örmények erényei közt.

Miután Örményország elvesztette önállóságát, — fajrokonaink igen sok zaklatásnak és üldöztetésnek voltak kitéve. Ennek aztán természetes következménye az lett, hogy egy része iparkodott elmenekülni, békésebb hazát keresni, hol legalább élete és vagyona biztonságban legyen.

Igy szoródott szét egy nagy keresztény nemzet a világ különböző részeire és állandóan megtelepedett ott, hol helyzete csak bár tűrhető volt. — Itt az új haza fiának vallotta magát és igyekezett a helyi viszonyokhoz alkalmazkodni; azonosította magát mindenben azon nemzettel, mely őtet befogadta, elsajátította nyelvét, szokásait. Csak egyet tartott meg abból, mit ősi hazájából magával hozott épen: mély és rendíthetlen vallásosságát.

Minden örmény a hazafiságot az anyatejjel szívja be; ez az oka, hogy hazájáért él és kész érette meg is halni. Állításom igazságáról tanuskodnak a történelem fényes lapjai.

A föld kerekén — a hol csak örmények tartozkódnak — mindenütt az ország leghivebb alattvalói közé tartozik az örmény. Sehol sincs az ország terhére. Anyagi és szellemi munkarejével vagyonna, hivatalokra tesz szert. Minden állásra alkalmas. Kérdemli mindenütt a közbizalmat és kitüntetésekben részesül.

Szóljak talán az orosz-örményekről? Nem szükséges! Hiszen a hatalmas volt dictator Lorisz Melikoff, Der-Ghugászeán tábornokok, Pátkáneán, Emin tudósok, Ájvázovszky festő, Ádámeán színművész, Kámár-Kátiba költő, Teliánov közoktatásügyi miniszter, Jezeáncz államtitkár és a többiek nevei Európaszerte ismeretesek. Vagy menjek képzeletben át Törökországba és soroljam elő a török-örmény kitünőségeket? Ez is fölösleges munka; mert a lapok külföldi rovatai gyakran tesznek említést Hágop, Ártin pasákról, Váhrám bejről, Choren-Nárbej, Krimeán Hájrig érsekekről.

Még említést se teszek az ismert nevű Nubár pasa-, Nehrimán chán- és Melchon chánról, hanem csak azt mondom, hogy csekély számunkhoz képest magyar hazánk is elég sok kitünő örményt képes felmutatni. Mivel a derék író: dr. Réthy László e folyóirat hasábjain egy igen érdekes cikkben már szólott a magyar-örményekről, az ismétlést kerülve befejezem rövid cikkekcskémét avval a kijelentéssel, hogy az örmény anya fiának, midőn ezt az Ur imádságára tanítja — ezt is mondja: »Hazádnak rendületlenül légy hive... «!

Bárány János.

A magyarországi örményekről.

§ Sajátságos geográfiai fekvésünk, a politikai viszonyok alakulásai, — a század uralkodó eszméinek hatása alatt — visszatarthatatlanul kifejlesztették Magyarországon a nemzetiségi kérdést; melynek megoldása korunkban annyi jeles államférfiút foglalkoztatott. Az állam kormányzatnak, a törvényhozásnak, a sajtónak újból és újból napi rendre kellett hoznia a nemzetiségek megoldásra váró jogviszonyainak rendezését, — s ugyan ki volna képes megjósolni: mikor lesz már teljesen fölöslegessé hazánkban e kérdés folytonos evidenciában tartása? Ki merne ma e kérdésre feleletet adni?!... De hogy Magyarország nyugodt és rendszeres anyagi és szellemi fejlődésének egyik legfőbb feltétele volna épen az ország különböző nyelvű lakosai közt megvalósítandó teljes és állandó harmonia, a hazafiság és testvériség alapján, — az kétséget sem szenved.

Magyarországnak a történeti fejlődés folyamában idegen népelemek befogadására szüksége volt. A lakosságnak, a szakadatlan kül- és belháborúk folytán megfogyatkozott száma, közgazdasági, ipari érdekek okvetetlenül kívánták különböző népfajok betelepülését, s a nemzet tagjaival való együttes és a magyar haza javára való működését. — Szent István első magyar király Imre fiához intézett tanácsainak könyvében zsenialis éleslátással már megemlékezik e fontos kérdéstről. »S. Stephani regis de morum institutione ad Emericum ducem Liber« cím alatt ismert könyvében (XV sz. hártya kodexből 1849-ben kiadva) az V. fejezetben így szól: »A jövevények és idegenek haszna, hogy valamint különböző tartományokból jönnek: úgy különböző nyelveket és szokásokat, különböző tanulmányokat és fegyvereket hoznak magukkal, melyek mind együtt ékesítik és emelik a királyi udvart, visszanyomják a külföldiek nagyralátását, mert az egy nyelvű és szokású nép és ország gyöngye és törékeny!«

Nem lehet feladatunk e magas szellemi fejlettségre mutató s fontos gyakorlati jelentőséggel bíró tan politikai

értékét és horderejét e helyen vita tárgyává tenni. Erdélyi János — (kinek »A bölcsészet Magyarországon« című művéből vettük át az idézett sorokat) — bővebben is fejtegeti ezen állambölcsészeti tan lényegét. Mi célunkhoz képest csupán annak konstatálására szorítunk, hogy Szt-István imént jelzett elvének alkalmazása végig huzódik a magyar nemzet egész történetén. Idegen elemek merülnek fel különböző időkben, kiknek betelepülése haszonnal jár úgy reájok, mint az országra nézve; de alig akad a bevándorolt elemek között egy is, — mely e földön új hazát találva, válságos időkben a magyarhoz annyira vonzódott volna, mint az, a melyről itt tulajdonképen szólni akarunk: az örmény.

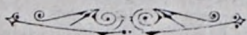
Két századév telt el immár azóta, hogy az örménység egy töredéke a magyar hazában, az erdélyi fejedelem meghívására megtelepedett. S ime, a hosszas együttlét alatt egyetlen széthuzó jelenet sem adta elő magát a magyar nemzet és e merőben idegen néptöredék között. — Viharos korszakok, a szabadságharcz pusztító zivatarai vonultak el a magyar haza felett. — A nemzet élet-halál harczot viv, a nemzetiségi aspirációk tetőpontra emelkednek, s az örmény vagyónával, vérével áldoz hálásan az őt magához fogadó anya életeért! Egyszerűen a tényt jelzem itt, mely az örmény nép szilárd, hazafias hűségére mutat; ama hűségre, mely a kritikus helyzetek között sem tántoródik meg egy perczre sem. — Tudta, mert szive sugallta, hogy mi a teendője hazája iránt, s azt megtette.

Az erdélyi részekben néha oly vádat is hallhatni az örmények ellen, mely főleg abban kulminál, hogy a faji öntudat az örményeknél igen gyenge lábon áll, a nemzeti nyelv, szokások stb. kiveszőben vannak. — Erős vád ez, melylyel szemben a védekezés teljesen jogosult, s különösen jogosult e helyen, az örménység egyedüli magyarországi közlönyében. A vád igazságát főleg ily általánosságban el nem ismerhetjük. Az nem igaz, hogy az örménységben a faji összetartozás érzete elmosódott volna, csupán a helyzet természete által mérsékelt. — Az örménység Magyarországon ma is bizonyos családias jelleggel bír. Évezredes szokások, jellemvonások, kapcsolják össze elszórtan élő tag-

jait, s ezen jellemző vonások legszebbike: a vallásos érzület. — A nyelv sincs még eddig teljesen kiveszöben, hiszen az iskolákban éveken át tanítják, az egyházi szolgálat örmény nyelven folyik, s ma is vannak sokan a magyarországi örmények között olyanok, kik ősi nyelvüket értik, sőt egymás közt társalgási nyelvül használják. De természetesen e nemzeti szokások, e hiven megőrzött jellemvonások, (melyekre most bővebben nem terjeszkedhetünk ki) nem szolgáltak arra, hogy ezáltal tüntessenek, nem szolgáltak arra, hogy ebből tökélet csináljanak maguknak bármimemű hazafiatlan magatartásra. — Helyzetüket józanul fogták föl. Tökéletes magyarok lettek, de öröklött nemzeti vonásaikat következetesen megőrizték. Így aztán hasznos elemeivé lettek a hazának, mely őket karjaiba fogadta. Ime, a józanság a hazafias hűséggel párosulva talán eléggé érthető magyarozatát nyújtja a magyar-örménység viszonyának a hazához s az államalkotó magyar nemzethez.

E kis vázlatban természetesen csak kísérletét akartuk nyújtani egy oly behatóbb és nagyobb szabású dolgozatnak, mely a magyar örménység történeti fejlődését, jelen állapotát és főbb jellemvonásait, történeti adatok és lélektani fejtegetések által igyekeznék föltárni. Jól tudjuk, hogy igénytelen dolgozatunk meg sem közelíti a jelzett célt, de azt hisszük, hogy már magában a cél kitűzése jogosultságot szerez neki. Tudományos irányú tárgyalása a magyar örménység teljességének, — ez az a cél, mely az örménység hivatott buvárlója előtt fel kell, hogy tűnjék; s mely célhoz bárcsak pár lépéssel közelebb jutni, magunk is egyik legnemesebb, legszebb kötelességünknek tartjuk.

Esztegár László.

II-ik Ártáses király.

— Kr. u. 88—128. —

I.

Második Ártáses uralkodásával a történelemnek egy fényes lapját írta be. Ez alatt a honban a nemzeti művelődésnek egy szebb korszaka s a zivatarként elzajlott két

évtized után megnyugvás állott elő. Akkor, midőn az Eruátn kincstárában fölfedezett ősi koronával a nemzet fejévé fölavattatott, — már nagy tekintélylyel birt.

Először a háladatosság érzetének adott kifejezést. Igéretét megtartotta és Ársámnak, ki a harczmezőn jó szolgálatot tett, az országban a második oszlopos állomást adta; annak, ki e hivatalt viselte — az akkori szokás szerint — egyszersmind joga volt jáczintokkal ékített koronát és föllönggöket, egyik lábán bíbor harisnyát viselni, arany kanalat, villát és poharat használni. Veszélyeztetett ügyének bajnokát és nevelőjét: a királykoronázó Szêmpádot, ki a nyugati hadtest örökös fővezére volt, az összes hadsereg főparancsnokává tette. A szívének vérét föláldozó Kiszág, ki a veszély perczében a rajongó düh ellen öntestével fedezte királyát, sirja felé hálaszózatot hangoztatott, fiát Nerszeszt pedig satrapai rangra emelte s atyjának ketté metszett arczáról a kitüntetettnek e szóval, Timágszián (félarczú) új családnevet adott.

A közmegelegedés e napjaiban a konok elvakultság áskálódásaival még a polczon ült. Ernáz a főpap, Eruánt fivére Pákáránban csalálmokban ringatta magát. De meg kellett törnie annak, a mi meghajolni nem akart. A kivitellel a főparancsnok bizatott meg. A szélsőségekbe kapaszkodó még sem puhul; ezért — igaz — nem a leggyöngédebb kézzel bántak el vele, nyakába akasztott kövel védbástyája ormáról — honnan a távolban más kilátások nyilnak — az alatta hömpölygő Áchurba dobatt. Nem a nyervágy készítette Ártásest ily szigorú föllépésre; erről tanuskodik tette is: az elkobzott teménytelen vagyomból maga számára mitsem tartott meg; Ernáznak ötszáz szolgáját a főhadparancsnoknak ajándékozta, kiket emez az általa Ararát mellett épített másik Pákáránba telepített le; hasonlólag a kézrekerült kincstárnak egész készletét sajátjából jelentős összeggé emelvén, Párthiába küldötte, hogy lerója hálája adóját Vologeses iránt, kinél fenyegetett létének támaszát találta. A dolgok ily akadálytalan folyása a honi ügyek menetében is lényeges változásokat idézett elő. A hajdankor ünnepelt férfjának Hannibálnak nagy műve, mely a világosan látó Artaxias uralkodása alatt épült:

Artaxata, amely iránt az ősök oly lelkesedést éreztek, a miért oly sokat aggódtak — újra ünnepet ül. E városnak egykori megtörhetlen ereje alkalmas volt arra, hogy a római féltékenységet önmaga ellen fölhívja. Corbulo azt hamúba döntötte; Tiridát fölépítette ugyan, de régi fényét nem adta vissza. Ártáses volt az, ki e híres várost az építészet műremekeivel és erődítésekkel régi fényébe helyezte vissza. Az új arcot öltött városba kir. székét áttéven Pákáránból, ál-isteneit és bálványait is itt, egy évégett épített roppant templomba helyeztette el, kivéve Apollo szobrát, mely a városon kívül a Válársábádba vezető út szélén épített külön templomban álltatott fel. Ugyanoda hozatta az Eruánt által Ármávirból Eruántásádba telepített héber foglyokat is. ¹⁾

Ártáses leküzdve a megalakulás nehézségeit — egy föltartozhatlan vágy ragadja meg, hogy országának művelődési ügyét állandó virágzásnak indítsa.

De tervének végrehajtásához nem foghatott; mert az alánok újra aggasztó mozgalmat kezdenek kifejteni. A kaukázsi hegylakók ezerenként tödülnek ezeknek táborába, kikkel majdnem fél Iberia egyesülvén, a határt átlépték. A beláthatatlan sokaság a legrakonczátlanabb módon üzi pusztításait. Ártáses rohamaikat visszavervén bámulatos sikereket vivott ki; erre a betolakodók átkelnek a Kur folyón és a partón elhelyezkednek. Ártáses az innenső parton tüzi föl győzelmi zászlóját. De az ellenség igen komolynak látja a helyzet képét; mert az alán királyfi is fogságba esett; azért a béke megkötéséről kezdenek gondolkodni az alánok. Királyuk esküvel fogadja, hogy Armenia határait többé nem háborgatja s fogoly fiáért iszonyú váltságdíjt ígér; de az ajánlat süket fülekre talált.

¹⁾ A történelem fonalán eljutottunk azon kérdésig, melyre nézve nem kis nézet-eltérés uralkodik. A nemzet életkönyvének írója Chorenei szerint Artaxatát II-ik Ártáses építette; de a nála nál jóval előbb élt írók: Strabo és Plinius, s a vele egykorúak: Tacitus, Florus s a t. határozottan állítják, hogy e város Artaxias alatt Hannibál által építettett. Azonban ezen látszatos különállás elenyészik, ha fontolóra vesszük, hogy a gyökeres átídomítás által II-ik Ártáses az eléggé megviselt várost mintegy újra építvén arra, mint csoda szépségű művére — méltán mutathatott.

Azonban egy váratlan esemény a dolognak új fordulatot adott. A fiatalság tündöklő korában levő Szátinig, az alán királynak leánya veszi föl az elejtett fonalat, ki szép külsejének egész súlyával s nemes tűz pazarlással a folyam partjáról Ártáseshoz csattanos-pattanós felhívást intéz, hogy kezet fogjon a békénmaradás mellett. »Hozzád szólok — ugymond — hős Ártás, ki a bátor alán nemzetet legyőzted. Add ki az ifjút az alánok szépszemű leányának. Hősökhöz nem méltó dolog boszúból más hősök sarjadékának életét elvenni, vagy fogságban tartva rabszolga sorsra lealacsonyítani, két vitéz népfaj közt örökös viszátkodást megállapítani.« Az önérzet varázsával kapcsolatos érvelés elől a hallérzékek nem zárulhattak el, és mindezek a király keblében egy szikrát gyújtottak meg. A hizelgés sima szalagával hálóba font Ártásés legott közlé ez ügyben szándékát nevelőjével, ki aztán a tulsó táborba ment és békefeltételül ura részére a tűzről pattant szónokot kéri nőül. Az egyesség tetszéssel fogadtatott. A királyi házasságból nagy nemzeti ünnep lett. A nászmenet alkalmával, midőn a király fénylakának külső küszöbét érintette, az összecsoportosodott nép között záporként hullott az arany; a lakosztályaiba vezetett királynét is nagy sűrűségben lezugó keleti gyöngy-eső fogadta. Még mai napság is sok helyen Armeniában, noha a viszonyok változtával a jólét már rég sirba szállt — az ara fejről, midőn ez a templomból férje házához megy, a kapuban sok szép pénz gurul le az üres zsebekbe, s az ősi szokás emlékezetéül menyegző alkalmával a völegény ma is »király«-nak nevezetik.

A nemzeti muzsának ókori kenetességű irányba mártott ecsete élénken állítja elő a szóban forgó állapotok képét u. m. a királynak az alán táborba tett gyors utazását, ki főrangú alán násznéptől környezetten szokás szerint arany s keleti gyöngyzápor közt vonult be artaxatai kir. lakába. Kr. u. 91.

Artásés ül sötét lován,
Artásés a hős dalia:
Aranycsattos piros övét
Nem illik otthon hagynia.

Aranycsattos börszij övét
Artásés a királyi vér,
Nyakába ölti és halad
A szép alán menyasszonyér',

Mint prédaüző sas madár	Levészi azt, hogy Szátinig
Altalröpül völgyön hegyen;	Alán szüzet övezze fel:
Folyam se szab határt neki,	Kinos, fájdalmas ékszer ez! —
A merre vágatvást megyen.	A gyenge szűz alig lehel.

Túlszáguldott a folyamon	Fájdalmasan gyötörte őt,
— Szárnyai gyorsan csaptak át —	Szorítva a derék-övét,
Nem ékesíti már soká	Mig a királyi táborig
A harci öv kedves nyakát.	Sebes vágatva érkezik.

Artases esküvőjekor
Zápor gyanánt hult az arany:
Szép Szátinig menyegzőjén
Eső drágagyöngyből vala.

A következő évben az alánok királya elhalt; egyik uralomra vágyó tartományfőnök támogató elemekre találván leszorítá Száthent a királyfit s őmaga ült be a hatalom székébe. Ártases készséggel sietett Száthen segítségére. A kérdés szerencsés megoldása Szêmpádra bízott; s ha bár az élet tele tisztes fejét a hosszú tapasztalás havával hintette be, mégis ifjú hévvel ragadja meg a fontos küldetést. A forradalmár legyőztetvén kisikamlík a hurok közül, ázsiai Scythia tájaira üzetett. Az agg főhadparancsnok a zilált viszonyokat rendezvén, azokat, kik zavarokat csináltak Armeniába tolonczozta; ezeknek az Ararát dél-keleti részén fekvő Sávársán jelöltetett ki tartozkodási helyül, mely vidék később a települők szülőhelyéről Árdáznak neveztetett el.

Ártases, ki alatt a nemzet a nyugalom örömeit élvezte, a béke műveinek valódi korszaka nyilott meg. De a bensejében megerősödött ország a fejlődés terén még nem érte el a kellő fokot. E térre kellett tehát lépni; termékenyítő szava sokaknak keblében felriasztotta a szunyadó tevékenységet. A földészet nagy mértékben foglalkoztatta az őskirályokat is; már Válásáces alatt, 150 évvel Krisztus előtt nem volt az kezdetleges állapotban; de az események rohamos fejlődésével az olykor belső kapcsaiban fölszaggatott ország nehéz időviszonyok közé jutván. a füstölgő romok és párolgó vérmezők fölött föltüzött ellenséges hadjelek, idegen járszalag az ügyek folyására bénító hatással

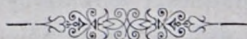
voltak. A veríték áztatta föld munkás kezekre várt. A király e tekintetben telepítések által olyan áramlatot idézett elő, amely a legóhajtottabb alakulások szülőjévé vált. Irtás, görbületek, kopár magaslatok és dombcsoportok egyengedése, parlag helyeknek mívelhető földdé való tétele által kimeríthetlen termékenységű tért állított elő, hol különféle növények teremtek. Az ország a jólétnek örvendetes képét nyújtá. ¹⁾ A közlekedési vonalok is felhívták a király tevékenységét.

Az utépités munkába vétetett, az egész terület fölméretett; a legzárkozottabb vidékeken is fölállított toronyalakú mérföld és határköveken a bevészt Ártáses név tisztelettel említettett; tömör ivék merészen emelkednek a folyamok fölött, fúrge hajók szeldelik a tavak és folyók hullámain. Magas szelleme a népboldogításnak minden ágát fölkarolta.

A nemzetek egyik legbecsesebb tőkéje: a műveltség. Az érdem pálmáját lehetetlen nem szavaznunk Ártásesnek azért, hogy alatta az ipar, a tudományok előbbre vitele ügyében örvendetes lendület történt. Az iparosok kiképzésére ipartanműhelyeket létesített; tanodákat állított, melyekben a szabad művészetek, csillagászat, szám- és mértan — nemzeti írásjelek hiányában — perzsa és syr írás segélyével, de honi nyelven adattak elő.

A külföld irigyelte az ország sorsának jobbrafordultát s királyának érdemei a hon határain is túlragyogtak.

Markovich Jakob.

Egy helytartó kormányzata.

A gögös perzsa fővezér elfogván az örmény előkelőket és a hithű lelkészeket rabszíjra fűzve Persiába küldé, hol a papokat iszonyú kínzások közt kivégezteté.

¹⁾ Regnante Artase nullam in Armenia incultam terram, neque montanam, neque campestram reptam esse traditum est. Choren. L. 2 C. 53.

Mintha a haragos ég villámain szorta volna alá, a hazája- és vallásáért küzdő nemzetre, úgy torlódt az újabb vész. De eljött a kibontakozás ideje s az annyit szenvedett nép könnyeire az istemi Gondviselés derűt hozott; mert Házgerd a kegyetlen perzsa király elhalálása után fia Beroz, egy jólelkű, bölcs uralkodó lépett a trónra, ki rokona Son Sátor kérésére az örmény foglyokat nemcsak szabadon bocsátá hanem kedvező kiváltságokkal felruházva Persiába telepítette. Nyolcz év mulva közülök az egyik főurat: Ádervénsászbót helytartóvá tevén megengedte, hogy vele mindnyájan visszatérhessenek Örményországba. Azt, hogy a honvágtyól égő hazafiak oly hosszas távollét után mily leirhatlan örömmel tértek vissza hazájukba s mily végtelen volt a boldogság, midőn életben maradt övéiket ismét szívökhöz ölelheték ők, kik békés kormányzat által az élethalál tusáiból kimenekülve egy szebb jövőt remélhettek — csak a hazafiasan érző kebel képes elmondani.

Ezen időben Nagy Vártán bátyja Hémájágnak idősb fia Váhán vitézsége- és más jó tulajdonaiért is ugy a perzsa nagyok, valamint Beroz előtt nagy tekintélyben állott; ezt azonban néhány hitehagyott örmény főur nehéz szívvel nézte; azért a Persiában visszamaradt örmény főurak aljas rágalomokkal akarták Váhán tekintélyét aláásni. — De az éles belátású Váhán, nehogy a király kegyét elveszítse, színelg a pogány hitet főtvette. A keresztény főurak helyzete még így sem javult; csak türte a pogány elem s minden kínálkozó alkalommal zaklatta őket. Azonban a vallásához híven ragaszkodó maroknyi keresztény nép Istenbe vetett bizalommal várta a szabadulás óráját, hogy háborítatlanul gyakorolhassa vallását... És ez nem késett sokáig. A legyőzött perzsák épen a hunnok elleni harczból tértek vissza; Váchtáng, Georgia fejedelme, elpártolt tőlük. A leigázott és vérig sujtolt örmények is hozzája csatlakozván megújult a vallásháború. Váhán, kinek most is, mint mindig népe boldogítása volt egyetlen törekvése, fővezérnek választatott. Ezt hallván Ádervénsászb, övéivel együtt Persiába menekült; de üldözöbe vette az erős karú Váhán és a menekülők közül sokat lekaszabolt.

E győzelem után visszatértek Tuinba s Pákráduni Szémpádot választották helytartónak. A következő év tava-

szán Ádêrvêsnászb 7000 emberrel vissza akarta foglalni helytartói méltóságát s úgy látszik, hogy az alkalom kedvezett is; mert Váhán alig rendelkezett 400 emberrel. Az ütközet Ágor közelében történt. Az örmény ifjúságot vezérok szeretete annyira harczra tüzelé, hogy elszántan rohanta meg a tiszerte nagyobb ellenséget s áttörvén annak hadállását, az ellenfél sorait annyira szétverte, hogy ezek eldobva fegyvereiket vad futásban kerestek menedéket.

E győzelem után Váhán visszatért Tuinba s összes tehetségét arra fordítá, hogy hadsereget szervezzen s a főbeket a haza szent ügyének védelmére egyesítse, hogy így megerősödve ne csak ellenállhasson az ellenségnek, hanem ezt Örményországból ki is üzhesse. De nemes célját nem valósíthatá meg; mert a fény pompája által megvakított főurak közül némelyek inkább a perzsa kegyet lesték, mások a kényelem ölébe zárkozva saját erődeikbe vonták meg magukat.

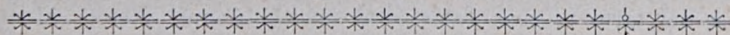
De a megingathatlan kis rész, mely hitét, hazaszereztét megtartotta — Váhánnak készséges követője volt. Ha szent célok egyesítik a kis erőt, ezzel is lehet nagytetteket kivívni s ez fejt meg azon talányt, hogy Váhán mindig győzött; mintha csoda vezérelte volna eljárását. A perzsák kevés idő alatt öt fővezért cseréltek ki; mert Váhán nagy szelleme mindeniket legyőzte. Ezen többszöri legyőzetés annyira felbőszíté Beroz királyt, hogy ez arra határozta el magát, hogy Váhánt minden áron életétől megfosztja. S e célra Mihr Sapor helytartót küldötte ellene. Váhán rögtön szembeszállt a Kur folyó mellett maroknyi, de lelkes népével; felhasználta a dobzódó perzsák gondatlanságát s meglepven őket keményen megverte úgy, hogy a helytartó is csak futás által mentheté meg életét. Most nevezetes fordulat állott elő Örményországban.

Beroz királyt kiragadá a halál az élők sorából s trónját fivére Válárs foglalá el, ki higgadt s uralkodásra termett férfiú levén, Váhánnal s az örmény nemzettel kibékülni ohajtott. Ez okból helytartóul Vêsnasztád Nikor egyént küldé Örményországba. Ez Örményország határatól követekeket küldött Váhánhoz, ki csak a következő három feltétellel alatt volt hajlandó a perzsákkal kibékülni: 1 Vallásun-

kat szabadon gyakorolhassuk; a pogány templomok rontassanak le. Az örmények ne kényszerítettessenek vallásuk elhagyására 2. Méltó és hű emberek legyenek a hivatalnokok. 3. Míg mindkét fél ki nem hallgattatik, ítélet ne hozassék. — Nikor mind a három feltételt elfogadta; minek következtében Váhán a helytartóval személyesen találkozott. Nikor őt kegyesen fogadta s egymással szövetséget kötöttek; majd együttesen megjelentek Válárs perzsa király előtt, ki Váhánt a fővezéri hatalommal, majd Ántegán perzsa helytartó ajánlatára, helytartói méltósággal is felruházta. Most Várt, Váhán fivére lett a fővezér. Erre Váhán társával együtt templomba ment és hálás köszönetet mondott Istennek a szerencsés fordulatért. Az éldelt békés napokat Váhán a keresztény örmény nép előnyére használta fel; a bálvány-templomokat leromboltatá s azok helyébe keresztény egyházakat emelt. Váhán helytartósága alatt Válárs elhalván, helyébe Gávád lépett, ki megerősíté Váhánt helytartói tisztében; de később a magusok tanácsára perzsa helytartót s vele együtt sok bálványozó papot küldött Örményországba, hogy a napimádást terjeszszék. Váhán e zsarnokságnak fegyveresen állott ellen; a perzsákat megtámadta és templomaikat lerombolta. És Gárád el levén a görögökkel foglalva, békét kötött; most örmény hadsereggel megerősödvé ment a görögök ellen.

Váhán 26 évi helytartósága után jobblétre szerderült. Ő földi kincsét, nyugalmát, életét honfitársai jólétének szentelte... és mint neve, melynek jelentése paizs, mutatja, valóban egész életében nemzetének védpaizsa volt az ellenség ellen.

Ávedik Lukács.

Kisebb közlemények.

Szent-Gergely ereklye templomunkban. Az örmény nemzet nagy apostola, Világosítónk szent ereklyéjéből a Gondviselés Szamosújvárnak is juttatott egy kis részt. »Armeniá«-nk, tavali évfolyamának 219 lapja azt mondja, hogy térítő apostolunk »teste Nápolyban a sz. Lőrinczről nevetett szerzetes atyák templomában a főoltár alatt nyugszik, jobbikara pedig a neritói székesegyházban tiszteltetik.« A szamosújvári szent ereklye Nápolyból került ide. Állításunk igaz-

ságáról tanuskodik az a két eredeti hiteles bizonyítvány, melyek a helybeli örmény kath. plebániái templom levéltárának legbecsesebb oklevelei közé tartoznak. Az egyik bizonyítvány latin és a másik örmény nyelven van kiállítva. A latin bizonyítvány kiállítója Guadagni János Antal bibornok, a pápa »generalis vicarius« és a római curia rendes bírója oklevelében a többek közt ezt mondja: »Mindazok, valamint azon egyesek előtt, kik ezen iratot nézni fogják, tanuságot teszünk, hogy ezen ereklye Szent-Gergely örmény püspök és mártir csontjaiból való (sequentem ex ossib. S. Gregorij Epi Armeni marts extraximus) . . . és megengedjük azt, hogy ezen ereklye bármely egyház- vagy kápolnában nyilvánosan kitélessék, hogy a hívek azt tisztelhessék.« Az örmény oklevél, mit hű magyar fordításban itt egész terjedelmében közre is adunk, még azt is mondja, hogy ki, mikor és honnan hozta e kincset Szamosújvárra. A fordítás következő: Bizonyítvány a Jáfet ivadékaitól származott nagy Hájj nemzetségéből való szent atyánk, boldogult püspöktársam, Gergely a mi Világosítónk ereklyéjéről Ime! emlékül adom e szent kincset én, elődeim méltatlan utóda: Meszrob Jakab Kheheá Árábeán, Isten kegyelméből Kis-Örményország ciliciai házának lámproni és darsoni érseke; azért szívesen akarom de szükségesnek is tartom azt — hogy ez, az erdélyi nagyfejedelemségben fekvő Szamosújvár (Armenopolis) városában és ennek egyházában közhírré tétessék. És ime! átadtam azt Novák Péter pap urnak, kit én szenteltem fel az Ur Isten papjává a szent gyülekezet parancsára Rómában 1767-ben. Isten e szent kincsének hitelességeül (bizonyítványunkat) pecsétünkkel is megpecsételtük. Mutassátok meg ti istenfélő és igen buzgó nép, hogy ti annak a tiszteletreméltó nemzetnek vagytok fiai, mely a nagy Jáfettől vette eredetét; emlékezzetek abban a városban halottjaimról, Isten szentegyházában végezzétek el könyörgéseiteket a Szűz-Anyához minden szombaton és mondassatok minden hónapban vagy legalább minden esztendőben egy misét az elhaltak lelkeiért; ezt kérjük tőletek szent hajlandósággal oh ájtatos hívek. — A szent kincset tikintetes Novák Kristóf, ezen istenfélő és igen buzgó urnak háza fogja őrizni. Azokat, kik megemlékeznek halottjaimról és megteszik azt, mire őket kértem, áldja meg az Isten minden időben szükséges világosságával. De ne felejtkezzetek meg személyemről sem, ki sok és fáradságos (utánjárással) kaptam ki Nápolyban a szűektől e kincset; a kik könnyeim hullatását látták, csodálkoztak; ezek közt volt különösen Guadagni bibornok-vicarius is, ki nemcsak e bizonyítvány oldalát, hanem az ereklyetartót is megpecsételte saját pecsétjével. Kelt Róma városában, Urunk 1767 esztendejében, szept 2.

Az örmény
érsek pecsét-
jének helye.

Én — ki Konstantinápolyban születtem — méltatlan szolgája Krisztusnak: Jakab Meszrob Kheheá Árábeán, a ciliciaiak lámproni és darsoni érseke.

Idézet egy perzsa lapból. Az Ispahanban megjelenő »Fárhank Bars« című perzsa lap hosszú cikket közöl az új-csughai örményekről. E cikkből a következőket veszszük át: Ispahan egyik részét Új-Csughának nevezik, itt örmények laknak. Nagyon szereti a sah az örményeket, kiknek Új-Csughában csinos iskolájuk van. A perzsa kormány ennek az iskolának évenként tansegélyt ad (3500 perzsa gran.) A rendes tárgyakon kívül tanítanak itt francia, angol, perzsa és örmény nyelvet. A vizgát novemberben tartják.

Irodalom és művészet.

»**Vidéki menyekző.**« Goszdigeán fivérek kirakatában (Konstantinápoly) egy szép kép van kiállítva, mely a vidéki örmény menyekzőt ábrázolja. Gárabed Nésáneán efendi, tehetséges örmény festőnek ezen műve két méter hosszú és másfél méter magas. A násznép a templomból tér hazafelé; a képen látható a pap, vőlegény, menyasszony, násznagy, falúsibiró, rokonok, barátok, összesen 18 személy. A kép legkiválóbb tulajdonsága: elevenség és hűség. Ugy látszik, mintha mozognának az alakok. Menyasszony, vőlegény és a t. olyan színű ruhát visel, milyen a vidéken szokásban van. A képen elől van a rendező azután a vőlegény, ki kezében az evangéliumot tartja; mögötte a násznagy, ki pálczája végére almát illesztett. A násznagy mellett van a vőlegény fivére; mögöttök a menyasszony két nővérel; tovább a fehér szakállú pap, e mögött két izmos ifjú trombitát fú, más két személy dalol; ott van a menyasszony atyja és egy szomszédasszony is karán gyermekével. A kép széles szobát ábrázol. Minden alak egy-egy tökéletes mű: a belső érzés kifejezője. E rekművet egy gazdag amerikai műpártoló vette meg. Itt azt is megemlítjük, hogy Nésáneán neve az Egyesült-Államokban is ismeretes; már több képet vett meg Amerika Nésáneántól; álljon itt ezek közül egy-kettő: Két éneklő dervis, Két cigánné, A kolduló török, A kurd és a t.

Kis-Ázsia térképe. Kiepert, a híres német kartographus Kis-Ázsia nyugati részének térképével foglalkozik; a térkép-gyűjtemény 15 lapból fog állani, öt lappal már elkészült. Kiepert megtanult örményül, hogy Arméniáról eredeti örmény források alapján pontos térképet készíthessen.

Szurenjáncz festő, miután Európában, különösen Münchenben neves mesterek oldala mellett kiképezte magát, Persiába ment, hol Kelet szépművészetét tanulmányozta. Innen hívta meg az ecsmiádzini akadémia az üresedésbe jött festőművészeti tanszékre. Szurenjáncz a meghívást elfogadta; elment Ecsmiádzinbe, hol »A keresztény szépművészet történelme« cím alatt előadásait már elkezdette.

Közgazdasági élet.

Földmívelés és ipar Kaukasiában. Victor Thiébaud két felolvasást tartott Párisban a földmívelési, ipar és kereskedelmi nemzetközi akadémia termében. E felolvasások azért érdekelnek minket,

mert felolvasó Kaukasia földművelési, ipari és kereskedelmi helyzetéről szólott (sur la situation agricole, industrielle et commerciale du Caucase.) Felolvasását figyelemmel hallgatták. Thiébaud jól ismeri az örmény földet; sokáig lakott Kaukasusban, mint Oldenburg herceg jószágainak igazgatója. Felolvasó felszólítja a francia tőkepénzeseket, hogy pénzeiket e földön, mely az ő szavai szerint »oly szép és olyan termékeny« — helyezték el. De ezzel még nem elégedett meg Thiébaud, hanem szándéka a párizsi kereskedelmi törvényszék és a »Société nationale des sciences et des arts industriels« című francia társaság segítségével állandó gyűjteményt (úgy nevezett állandó kiállítást) szervezni Párisban Kaukasia összes terményei- és iparcikkeiből. E gyűjteményből fognak a francia tőkepénzesek Kaukasia gazdaságával és terményeivel megismerkedni. Thiébaud felszólítást intézett is Kaukasia lakóihoz, hogy minél több tárgy beküldésével nyujtsanak neki segédkezet ezen gyűjtemény előállításához, melyből nemcsak Francziországra, hanem Kaukasiára is nagy haszon hárulhat.

Mi ujság az örmény világban?

Vámbergy nyilatkozata az örmény kérdésről. A mult hóban a »Pester Lloyd« után több magyar lap igen érdekes cikket közölt a mondott kérdésről; e cikkből mi is átveszszük a következő részletet: Ez a kérdés politikai következményeiben sokkal fontosabb, mint a görög kérdés, mert azok, kik felidéztek, Kis-Ázsiában zavarok támasztására használják fel. Nagyban és egészben az örmények követelései jogosak. Az örmények derék, szorgalmas tehetséges nép, de földrajzi helyzetük oly kedvezőtlen, hogy teljes lehetetlen számukra olyan állapotokat teremteni, minők az ottomán birodalom többi keresztény népei közt uralkodnak. Az örmények mintegy két millióyan laknak Törökországban, de óriási területen elszórva, s kurdokkal, törökökkel, jezidekkel annyira összekeverve, hogy autonóm Örményországról, sőt még csak autonóm közigazgatásról is egyelőre szó sem lehet. Az autonóm Örményország különben is csak a londoni forradalmi komite jelszava. A nép nagy tömege megelégednék, ha a közigazgatást javítanák, ha bizonyos mértékben a lakosság is részt vehetne benne s végtére ha kellő védelmet találna a kurdok erőszakosságai ellen. A tulságba menő aspirációknak a porta aligha fog eleget tenni; de valaminek történnie kell, mert a kurdok és örmények közt fennálló viszony jogos panaszokra ad okot, ezeket meg kell szüntetni. Örményországnak a török birodalomtól való elválasztásáról természetesen szó sem lehet. Ha csak magán a szultánon fordulna meg a dolog, a bajokon, már régen segített volna, ha ő találna minisztereket, a kik vele egy akaraton vannak, s ha a központi kormánynak elég hatalma volna, jó szántékait azonnal érvényesíteni.

Oroszország szerepéről a mozgalomban így nyilatkozott Vámbéry:

— Oroszország szítja a tüzet. A mult héten in flagranti csíptek orosz emisszáriusokat, a kinnél leveleket találtak, melyek kétségtelemén teszik Oroszország összeköttetését az örmény elégedetlenekkel. A hivatalos Oroszország azonban úgy tesz, mintha semmi köze se volna a mozgalomhoz.

A Londonban rendezett örmény heczzekről megjegyzi V., hogy azok a liberalis párt erőkódései, a konservatív párt megbuktatására, a mit V. hiábavaló mesterkedésnek tart. A viszonyokkal ismerős angolok rájöttek már, hogy egy autonóm Örményország nemcsak nem akadályozza az oroszok előnyomulását, de sőt előőrse lesz Oroszországnak.

A porta örményországi terveire nézve megjegyzte V., hogy először is zsandárságot szándékozik szervezni a kurdok megfékezésére, s egyáltalán a közbiztonság emelésére. Azután javítja a helyi közigazgatást s belevonja a keresztényeket is. Azt azonban nem hajlandó megengedni, hogy a kormányzó mellé egy keresztény adlatus neveztessek ki. A porta igen fontosnak tartja, hogy Örményországban a török egyeduralom minden csonkítás nélkül fentartassék...

Forradalmi proklámációk keringenek a keleti örmények közt, mint az angol ellenzék közlönyé: a »Daily News« írja. A közrebocsátott kiáltványban elmondatik, hogy az örmény nemzet az európai hatalmak pártfogására számít, de oly helyzetben van, hogy tovább már nem várakozhatik; felhivatnak tehát az örmények, hogy nem, kor és vagyon különbség nélkül, Örményhon felszabadításának zászlaja alá sorakozzanak! Legújabb hírek szerint azonban a porta is messzemenő rendőri intézkedésekkel törekszik elfojtani az örmény nemzeti mozgalom esetleges kitéréseit.

Dádián herceg elfogatása. Mint a török fővárosból írják, Váhrám bey Dádián, örmény herceg, Széchenyi Ödön gróf veje, az armeniai politikai mozgalmakban való állítólagos részvéte miatt letartóztatott. Konstantinápolyban azt tartják, hogy elfogatását valószínűleg alaptalan demuntatióra kell visszavezetni, mely az ottani közeletben napi renden van! Hasonló hír volt közelebbről az európai lapokban elterjedve, a herceg unoka bátyjáról: Ártin (Háruthiun) Dádián pasáról is, ki államtitkári hivatalt visel a török külügyi miniszteriumban, — azonban e hír már megczáfoltatott, és alap nélküli híresztelésnek bizonyult.

A külföldi lapokból. A londoni »Globe« című lap Srumf egyetemi tanár, armenista következő levelét közli: ... Itt humanisticus és nem tartományi kérdésről van szó. Megvallom, hogy a török kormány nem elég erős arra, hogy országában rendet csináljon. Bármely kormány szükségképen a béke és a rendfenntartás megtestesülése. És ha ez így? Akkor miért nem állítja fel a török az örmény rendőrséget? Akkor, miért engedtetett meg a kurd és más idegen nemzetiségeknek, hogy tetőtől talpig fegyverben járhassanak,

míg az örmény otthon sem tarthat fegyvert. Nem akarnak az örmények a török uralomtól elszakadni, de az orosz segílyt sem fogadják el; ők a fegyverrel csak magukat akarják védelmezni. . . .
 Képzelve csak, Szerkesztő ur, hogy London utcáin fegyveres gyilkosok és rablók járnának, és London lakóinak ne lenne szabad sem fegyvert tartani, sem másképen magukat védelmezni. Ime tökéletesen ilyen Armenia helyzete. Ha meg lenne engedve az örményeknek az, hogy fegyvert viseljenek és védő serget alakítsanak, bizonyára megvédnék ők magukat. Nem azért nem engedi meg a török az örményeknek a fegyverviselést, mert tart attól, hogy ebben az esetben kivonnák magukat a török uralom alól, hanem egyszerűen azért, mert — az örmények keresztények. — A »Le Séma-phore de Marseille« egyik számában ezeket írja: »Az örmény nem-egyesültek egyháza a magas portával minden hivatalos érintkezést megszüntetett. . . . miután nemcsak a patriarkha és patriarkha-helyettes, hanem a nemzeti felügyelőségből is 28 tag lemondott. Ennek az egyháznak jelenleg Törökországban nincs nyilvános feje. Zavar uralkodik a konstantinápolyi örmények között, kiknek száma több mint 250 000, mely zavar nöttön-nő a folytonos elfogatások miatt.«

A keleti zavargásokban résztvett, s vád alá fogott örmények elleni bűnper eredményéről a múlt hónapban csak lapunk bezárta-kor értesülhetvén, csak most adunk tudósítást a konstantinápolyi büntetőtörvényszék által ítélettel befejezett ügyről. A tiz vádlott közül négy halálra ítéltetett, a többi hat pedig 5—7 évi börtönbüntetésre; a halálbüntetéseket azonban nem hajtották végre, nem tekintvén az eseményt valóban államveszélyes konspiráció-nak, s nem akarván újabb táp-anyagot nyújtani a megindult örmény nemzeti mozgalmak további elharapódzásának. — Az ítélet különben arra hivatkozik, mint főindokra, hogy »vádlottak forradalmi bizottságban vettek részt, melynek célja az volt, hogy Törökország egy részét Armenia neve alatt független államként szervezze.« Az elítélteket szept. végén vitték a fogságba. Sokan mentek ki a tengerpartra, hogy még egyszer láthassák ezeket a nemzetszerető lelkeket; lehetetlen volt nem könynyezni. Készségesen mentek arra felé, merre a fogság keserősége vitte. Vigan, nemzeti dalokat énekelve mentek; ellenben szomorúan, könnybe lábadt szemekkel tértek vissza a nézők, kik titkon mentek ki, hogy utoljára láthassák ezeket a bátorszívű férfiakat, kik derekason tettek eleget a haza és a nemzet iránt tartozó kötelességeiknek.

A helyzet Arméniában. Angol lapok jelentései szerint Muszá bey fia szintén hirhedt apjának nyomdokaiba lépett, s egy csapat fegyveres kurd rabló élén Mus vidékét pusztítja. Bitlisben a mohamedán sejkek ugynevezett szent háborút hirdetnek a keresztények ellen, s e mozgalmakkal szemben a török hatóságok rendszerint közönyösen viselkednek. A trapezunti örmény

clubbot bezárták, mert állítólag felfedezték róla, hogy fő-össze-
jövetelét tartotta ott a török kormány ellen irányuló titkos szövete-
ség. Mindezen váltáságos hírek világos jelei az örmény földön nap-
jainkban beállott általános forrongásnak, — mely több szá-
zados elnyomatás után, úgy látszik, — mindegyre fokozottabb hul-
lámzásba hozza a keleti népeket. — Konstantinápolyban a rendő-
rök nagy száma mellé még 900 kémet rendeltek minden nemzet-
ből és mindkét nemből. — Az elfogatásoknak vége-hossza nincsen.
Két hét alatt Perában és Galathában 80 házat kutattak át. Eddig
60 személyt fogtak el. — Egy külföldi lap szerint: Anglia minisz-
terelnöke értésére adta a szultánnak, hogy ő megakadályozhatja
Olaszországot Tripolis elfoglalásában, ha Hámid szultán Örmény-
országba beviszi a szükséges újításokat. — Konstantinápolyban
elkobozták Márdirosz Thokátleán nevű örmény vászonkereskedő
pecsétjét, mivel abba oroszlán, galamb és egy kéz volt vésvé. —
Munir bej, kit a török kormány aranynyal megrakodtan Európa
nagyobb városaiba küldött, hogy befolyást gyakoroljon a lapszer-
kesztőkre, kik éles hangon szólnak Törökországról — már vissza-
tért. Igy módon akarta a török az igazságot elfojtani; de azért az
európai sajtó rokonszenve az örmények mellett van. — A politikai
vétségekért elfogott örmények középkori kínzásokat állanak ki, míg
a Musza-féle vérszomjazó rablók szabadon járnak. Titkokat akar-
nak tőlük kicsikarni. — Egy hajó több örményt hozott Konstan-
tinápolyba, kik itt munkát akartak keresni; de a rendőrök nem
engedték meg nekik, hogy partra szálljanak, hanem visszatérítették
a hajót; mert tartottak attól, hogy ezek majd elbeszélendik nemzet-
feleiknek azt a rendetlenséget, nyomort, mi országuk legtöbb vi-
dékén uralkodik. — Ecsmiádzinben az olajszentelés (miron) okt. 12-én
történt több mint 25 000 zarándok jelenlétében. Ezen ünnepély igen fé-
nyes volt. — A leköszönt Áségián helyébe az örménység négy patriar-
kha-jelöltet állított fel; ezek: Krimeán Hájríg, Choren Nár-bej érsekek,
Áleáthdeán Krikorisz dároni püspök és Izmirlián Mádtheosz egyptomi
püspök. — Egy Jakab nevű örménynek, ki politikai vétségért
állítottatott bíró elejébe, vallatás alatt mindkét tenyerébe tüzet tet-
tek... és addig verték, míg majdnem kiadta lelkét. Jakab a kin-
zás alatt így szólott: »Fogadd éles öledbe oh Örményország, lelke-
met.« A török bíró, kinek neve Názim, dühösen ezt mondotta: »Sze-
retnék csak egy perczig Isten lenni, hogy beláthassak ezeknek szí-
veibe! — Egy Dámádián nevű örményt keresett a rendőrség és
elfogja az »Árevelk« szerkesztőjét, kinek neve szintén Dámádián;
de két nap mulva észre veszi a tévedést és kibocsátja az ártatlan
szerkesztőt »mert ők vidékről Konstantinápolyba jött Dámádiánt
kerestek.«

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán E. „Aurora“ könyvnyomda.

Az „Armenia“ melléklapja.

Új királyi kamarás. Ő Felsége beodrai gróf Karátsonyi Jenőnek, a főrendiház örökös tagjának, a kamarási méltóságot méltóztatott adományozni. Az új kamarás a tekintélyes örménymagyar főurnak, a boldogult Karátsonyi Guidó grófnak fia.

Az első magyar színmű: a derék Simay Kristóf által írt »Igaz házi, egy kegyes jó atya« nyilvános előadásának századik évfordulója alkalmából említésre méltónak tartjuk, hogy a magyar nemzeti drámairodalom úttörőinek egyike: Gorove László (a néhai Gorove István volt miniszter atyja), a ki nem jelentéktelen helyet foglalt el az irodalomban; a hazai örmény népfaj szülöttje, egykor Szamosújvár jeles polgára volt és városunkból telepedett át utóbb a Bánságba. Életét és műveit később bővebben is szándékozzván ismertetni, — egyelőre elég legyen itt annyit följegyeznünk róla, hogy történeti és bölcsészeti művein kívül, már e század elején, (tehát alig néhány évvel Simay fellépése után) több színművet írt, melyek közül 1807-ből »A jegyesek Karthagóban« és »Az érdemes kalmár« hatást is keltettek. Gorove László nemcsak a »Magyar Tudós Társaság« tagja, de a magyar nyelv, irodalom és nemzetiség ügyében társadalmi téren is buzgó jeleseink egyike volt. Hátrahagyott önéletírása képet ad az elvekről, melyekben nevelé egyetlen fiát Istvánt a későbbi magyar minisztert, a kit nyilvános pályája legelső pillanatában már ott találjuk a nemzet vezére, gróf Széchenyi István táborában!

Örmény író, örmény pályadíj. A budapesti nemzeti színház legújabb ujdonsága: Csiky Gergelynek »A nagyra termett« című vigjátéka, mely az akadémia Karátsonyi — díját nyerte el, a néhai gróf Karátsonyi Guidó egyik alapítványából.

Az Örökvárosból. Pápa Ő Szentsége a »Propaganda« előterjesztésére kinevezte örmény szertartású püspökké a következőket, ugymint Gárabed Kicziriánt Erzerumba, Ávedisz Turkiánt Máraçhba, Ávedisz Ápláriánt Kárputhba, és Ohannesz Ohannesziant Angorába. Ez utóbbi különben már monchi püspök volt.

A hivatalos lapból. Tódorffy Domokos, volt kékesi kir. járásbíró, utóbb deési törvényszéki bíró kineveztetett a marosvásárhelyi kir. ítélő tábla bírájává. A hazai örménység már több kitünőséget szolgáltatott a magyar bírói kar részére minden időben; kiknek egyenkénti bemutatása szintén lapunk hivatáskörébe vág.

Dr. Moldován Gergely. A kolozsvári kir. tud.-egyetem bölcsészettudományi kara városunk szülöttjét s e folyóirat dolgozótársát: Moldován Gergely kir. tanácsost, volt tanfelügyelőt s jelenleg a román nyelv és irodalom egyetemi nyilvános rendes

tanárát a mult tanév végén tiszteletbeli tudorságra ajánlotta. A kar ajánlatára Moldován a tiszteletbeli tudorságot elnyervén, az egyetemi tanács a tudori oklevelet (diplomát) közelebről egy küldöttsége által és pedig a »rector magnificus« vezetése alatt nyújtotta át a kitüntetettnek, ünnepélyes beszéd kíséretében. (Az új böcsészettudort — egykori polgártársunkat — mi is üdvözöljük!)

Erzsébetváros, a köztiszteletben álló Nagy Lajos törvényszéki elnök nyugalomba lépése folytán új törvényszéki elnököt kapott Vén András, kir. ítélőtáblai bíró személyében.

Egy örmény tagja is van azon bizottságnak, mely a romániai határvillongások ügyében követendő eljárás megállapítása céljából a kir. belügyminiszter által alakított. Ez: Jakabffy Imre, Krassó-Szörénymegye derék, fiatal főispánja.

Bogdánffy Ferencz kir. tanácsos, a Ferencz-József-rend lovagja, honvéd-miniszteriumi segédhivatali főigazgató és honvéd-örnagy, közelebről betöltött hatvanadik évi születésnapján kartársai részéről szívélyes óváczióban részesített, a mely alkalommal egy művészi kivitelű diszalbumot, üdvözlő beszéd kíséretében nyújtottak át neki emlékül.

Ávéd Jakab tanár (volt lapszerkesztő) a gyulafehérvári róm. kath. főgymnázium igazgatójává nevezetett ki. Ezen kinevezés főleg azért vonja magára a közfigyelmet, mert az említett középiskolának fennállása óta — mindenkor egyházi igazgatója volt; s Ávédnek körülbelül huszonegy évi tanárkodása alatt sikerült oly mérvű munkásságot kifejteni, melylyel a főtanhatóság (Erdély püspökének) bizalmát és elismerését, annyira megnyerhette, hogy most már az eddigi szokás ellenére — mint világi tanár — igazgatóvá nevezetett ki. (Olvasóink már tudják, hogy Ávéd Jakab születésére nézve örmény.)

Természettudományi értekezés. Koch Antal bemutatta az erdélyi museum-egylet természettudományi szakülésén dr. Mártonfi Lajos által Kis-Kristolczon talált *Enthracoterium magnum* zápfogát és tanártársunknak e régen kihalt állatról szóló értekezését kinyomatasra ajánlotta.

A magyar tud. akadémia harmadik osztályának f. évi november 17-én tartott ülésében Than Károly elnök többek közt Nuri csán József budapesti egyetemi tanársegédétől mutatott be egy szakszerű vegytani dolgozatot, a carbonilsulfidnak új képződési módjáról. Ez alkalomból megemlítjük, hogy a tudományos buvárlataiban oly fáradhatlan szerző szives ígérétét bírjuk, miszerint folyóiratunkat is, (remélhetőleg legközelebről) megtiszteli »az örmény konyha összehasonlító vegytanának, a laikus közönséget is érdeklő alakban leendő megírásával.

Dr. Issekutz László, a budapesti egyetemen a szemészeti klinika volt első tanársegéde, dr. Schulek egyetemi tanár assistense, (mint az egyik aradi lapban olvassuk) mint gyakorló orvos Aradra költözött. Az Issekutz-név nem ismeretlen az aradi és arad-

vidéki társadalomban. A fiatal orvos atyja pécskai járásbíró, nagybátyja megyei főorvos, és a család mindenik tagja általánosan tisztelt és becsült. Dr. Issekutz László a középiskolák bevégeztével Budapesten folytatta magasabb tanulmányait; s néhány év előtt az orvosi szigorlatokat letévén, mint diplomátikus orvostudor egyelőre a fővárosi klinikán maradt, hogy mint kinevezett tanársegéd bővebb és alapos gyakorlatot szerezhesen.

Hallottak napján a budapesti egyetem dicső emlékeztető tanárának, Dr. Császár Mártonnak sirját is megkoszorozta az egyetem orvosnövendékeinek hálás kegyelele; mely rendszerint minden évben meg szokott emlékezni Dr. Császár-nak, a néhai jeles tanárnak, az orvosi tudomány körül szerzett elévülhetlen érdemeiről.

Farkas Oszmán pasa, családi nevén Farkas Adolf, ki nem rég Magyarországon járt, — 1848—49-ben. mint százados Szamosújvárnak volt térparancsnoka.

A budai paedagogiumban, a kultuszminister a siket-némák oktatásügyének fejlesztése céljából szaktanfolyamot rendezvén be, azt nem rég a paedagogium örmény igazgatója: Gyertyánffy István nyitotta meg, lelkes beszéd kíséretében.

Nemzetközi bíraskodás. Cyprus szigetén a törvényszéki tárgyalásoknál valóságos bábeli nyelvzavar uralkodik. Ennek illusztrálásául az athéni »Ephemeris« című lap következőleg ír le egy bírósági tárgyalást: A törvényszék összeült. Az elnök és a jegyző angolok, a két bíró közül az egyik keresztény, a másik müzlmán, a tolmács pedig örmény. Behívják a feleket, — a panaszos keresztény ember s előadja, hogy kecskéjét, melyet a cyprusiak kudellának hívnak, a vádlott, egy török ember, ellopta. Az örmény tolmács a »kudellá«-t véletlenül »kopellá«-nak érti, s a panaszosnak minden szavát úgy adja vissza, mintha azok egy »leány«-ra (kopella) vonatkoznának. — »Már három éve, hogy az enyém!« kezdi panaszos előadását; mire az elnök angol nyelven kérdi: »Vajjon a vádlott nem akarta-e kényszeríteni őt, hogy válását elhagyja!« A keresztény bámulva kiált föl: »Micsoda vallást? hisz minden kudella »egy hiten van!« Elővezetik a tanukat. A müzlmán védője, egy francia ügyvéd, így szól az egyikhez: »Tudod-e, kié volt előbb?« Az örmény tolmács ezt így fordítja le: »Tudod-e, kik voltak szülei?« Mire a tanú így felel: »A vonásairól ítélve, úgy hiszem Hadszi Dimitri-faj«. A tolmács lefordítja: »Hadszi Dimitri leánya.« — A tanúkihallgatás megtörténte után az elnök megparancsolja, hogy vezessék be az illetőt magát. Panaszos megjegyzi, hogy »a lépcsőkön bajosan fog ide feljöhetni!...« — Ennek daczára két órát küld az elnök utána, s a bíróság a tévedést csak akkor érti meg, mikor az ellopott kecske nagy meglepve a terembe lép!

Keleti tanfolyam. A fővárosi kereskedelmi akadémiával kapcsolatos keleti tanfolyamban, a Kelet ismertetésével és a török nyelv tanításával, a közoktatásügyi miniszter Kunoss Ignác dr., budapesti egyetemi magántanárt bizta meg.

Khina kereskedelmi viszonyairól az ott államszolgálatban levő, de jelenleg itthon időző Faragó Ódön magyar hazánkfia a földrajzi társaság legutóbbi ülésében érdekes előadást tartott, s abban igen helyesen hangsúlyozta azt, hogy korunkban, midőn már az irányadó körökben is mozgalom indult meg a magyar külkereskedelem emelésére, s a midőn a szállítási eszközöknek könnyen hozzáférhetősége, olcsóvá tétele szerencsés megoldást nyert, — időszerű és szükséges is, hogy üzletembereink tevékenységük eddigi szűk látókörét tágítani igyekezzenek, az idegen népfajok szükségleteit tanulmányozzák, és kísérletet tegyenek arra nézve, hogy a hazai ipar és mezőgazdaság terményeinek ismeretlen földrészekben is piacot nyissanak! — A mennyire figyelemreméltó az értekezőnek eme buzdítása általában, épen oly nyomatékkaal bir az különösen a velünk szomszédos Kelet, s így első sorban a Balkán-félsziget és Anatólia kereskedelmi piacaira nézve.

A kolera-járvány keleten. A kis Ázsiában dühöngő kolera-járvány állásáról a következőket jelentik egy német lapnak: Aleppo-ban (Halep) szűnik a járvány, ellenben a környékbeli városokban és falvakban, Homs és Hama városokig nagyobb mérvet ölt. Aleppo-tartomány belsejében a közlekedés szabad, de a provinciából való kilépést egészségi őrvonalokkal akadályozzák meg. Mindent, a mi az alexandrette-i öbölből és Mersina (e várost kivéve) s Tripolis közti tengerpartról jön, Beyrutban vagy Smyrnában vesztegár alá vesznek. Azért Alexandrette-tel minden hajóközlekedést megszüntettek, csupán egy angol hajónak van meg az a kiváltsága, hogy vesztegár alatt teher- és marhaszállítást eszközöljen Egyiptom és Alexandrette között. Konstantinápolyban is vesztegár alatt tartják a Mersina és Beyrut vidékéről jövő hajókat; sőt a vesztegárt újabban a Jafából érkezőkre is kiterjesztették.

Helyi rövid hírek. A Simay-családnak, mint a szerkesztőségünkhöz beküldött gyászlapból részvétellel értesülünk, ismét gyásza van. Id. Simay Bogdán, a szorgalmas és értelmes földbirtokos, a fáradhatlan és gondos családapa nov. 6-án jobb létre szenderült. Nején kívül két fia és egy leánya gyászolja. Nyugodjék békével! — Az utczáknak a mult évben elkezdett befásítása az idén folytatott. Mult hóban beültetett fákkal a Közép- és Postaútcza. — A képviselőt a Rudolf-féle ösztöndíjt a kolozsvári rom. kat. főgymnasium V. osztályában járó Pap Mihály nevű tanuló adta. — A közgyűlés hét idevaló születésű, de más helyütt tanuló ifjú felsegélésére 200 frtot szavazott meg. — A városi közgyűlés a most rendszeresített gymnasiumi tanári állásra Páll Bogdánt, a két üresedésbe jött néptanítói állás egyikére Esztegár Antal bálványos-váraljai igazgató-tanítót és a másikra Szefer Lukács felvinczi vezértanítót választotta meg.

